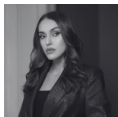

REINTEGRAREA PERSOANELOR CONDAMNATE: ÎNTRE REALITATE, RECIDIVĂ ȘI REFORMĂ

Av. Amallya Elena ISTRATE¹

ABSTRACT: *The article analyses from a subjective perspective the direct relation between the enforcement of the rights of persons deprived of their liberty and their possibilities of social reintegration after serving their sentence, as a fundamental obligation to ensure both the preventive function, based on the need to combat recidivism, and the rehabilitative function. The second part of the analysis focuses on proposals for facilitating reintegration into society of this category of persons, along two main lines, namely access to work and the importance of maintaining family ties, with the aim of highlighting the importance of the State's active and inseparable involvement in the process of empowering and preparing prisoners for life in freedom.*

Keywords: *rights of persons deprived of their liberty, social reintegration, recidivism*

Primul contact cu mediul penitenciarului are un efect psiho-sociologic asupra persoanei încarcerate ce se manifestă, inițial, sub forma șocului privării de libertate absolută, cunoscută ulterior ca percepția generală asupra dificultății de a se integra în noul mediu supus inerent rigorilor unei măsuri privative de libertate și, mai apoi, ca reflecție negativă, uneori chiar depresivă, asupra perspectivelor de reabilitare. „Venirea în penitenciar tulbură echilibrul personalității printr-o triplă reducere: a spațiului de viață, a timpului personal – suspendarea viitorului și relativitatea trecutului, a comportamentului social – izolare și abandon”². Restrângerea libertăților individuale prin conferirea de drepturi care limitează, inerent, noua realitate socială cu care deținutul urmează să aibă contact pe perioada privării de libertate, dacă este lipsită de un corolar al respectării acestora, poate da naștere fenomenelor suicidale, de automutilare și de incapacitate a adaptării în acest mediu.

Ca spațiu în care funcția represivă este resimțită într-un mod permanent, penitenciarul trebuie să asigure însă, în mod treptat, posibilități de îndreptare a

¹ Articolul de față cuprinde informații ce au fost dezvoltate în lucrarea de disertație a autoarei, cu titlul „Legătura dintre nerespectarea drepturilor persoanelor private de libertate și dificultățile de reintegrare a acestora în societate ulterior eliberării din penitenciar”, elaborată sub coordonarea domnului prof. univ. dr. Aurel Ciobanu, în anul 2024.

² *Psihologie judiciară*, T. Butoi, ed. Solaris Print, București, 2009, p. 386.

comportamentului infracțional al persoanelor private de libertate, astfel încât finalitatea acestui proces de sancționare a comportamentului infracțional să fie supusă minimei garanții că nu va mai exista o recurență sau o persistare a persoanei condamnate în încălcarea normelor sociale. Prin privarea de libertate, penitenciarul ar trebui să asigure totuși că, prin respectarea drepturilor care le sunt recunoscute în această perioadă, deținuții vor învăța din nou cum trebuie să trăiască în societate, valoarea normelor pe care trebuie să le respecte, întrucât, doar prin respect mutual să poată beneficia de prezumția că vor putea fi reabilitați.

Plecând chiar de la motivul care stă la baza încălcării acestor norme de conduită edictate de lege, majoritatea persoanelor care comit infracțiuni nu cunosc importanța sau însăși valoarea acestora, deoarece educația a fost o componentă lipsă a evoluției lor ca oameni. Provenind din medii lipsite de educație în forma ei primară, de bază, de cele mai multe ori, persoanele care ajung să comită infracțiuni preiau modelele socio-comportamentale pe care le-au avut ca reper în cadrul propriilor familii, unde infracționalitatea era norma general aplicabilă. Fără să aibă acces în mediul școlar, aceste persoane au fost lipsite din start de posibilitatea de a avea un viitor în afara celui ilegal construit, deoarece existența și aplicabilitatea unei legi se raportează, printre altele, și la cunoașterea elementară a acesteia. Mai departe, lipsa de educație juridică, de prezentare concretă a consecințelor pe care un comportament infracțional le poate avea, este un alt motiv pentru care aceste persoane ajung să sfideze legea, încălcând-o. Acesta este unul din motivele pentru care dreptul la educație, conferit persoanelor private de libertate, trebuie să fie asigurat în mod nemijlocit. Includerea în programele de studiu și a unor ateliere de educație juridică cu privire la sfera legislativă în diverse domenii poate contribui, de asemenea, la o mai bună înțelegere a normelor societății, pentru a preveni încălcarea lor.

În al doilea rând, atitudinea generală a personalului penitenciarelor contribuie în mod semnificativ la aprofundarea acestui sentiment de imposibilitate de a se reabilita ce este înrădăcinat în mentalul colectiv al deținuților. Neprezentarea drepturilor de care aceste persoane beneficiază, respectiv cele prevăzute de Legea nr. 254/2013³ privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal în articolele 58-80 și explicitate în Titlul III, Capitolul V, având ca denumire marginală „Drepturile deținuților”, din Regulamentul⁴ de punere în aplicare a Legii nr. 254/2013, nu determină decât crearea imaginii eronate că drepturile sunt doar ale celor care merită să se bucure de ele, cu titlu de bonificație. În acest mod, societatea din spatele gratiilor ajunge să fie un mediu al frustrărilor, unde relațiile sociale dintre deținuți există doar sub apanajul intereselor edictate de insatisfacții și reguli nescrise de supraviețuire. Comportamentul infracțional ajunge să fie cultivat latent,

³ Publicată în Monitorul Oficial nr. 514 din 14.08.2013.

⁴ Publicat în Monitorul Oficial nr. 271 din 11.04.2016.

fiind preluat din același mediu, unde mocnește în frustrarea de a nu avea acces la drepturile fundamentale de care ar trebui să beneficieze aceste persoane.

De departe însă cel mai important element în stabilirea legăturii de cauzalitate dintre nerespectarea drepturilor persoanelor private de libertate și dificultatea lor de a se reintegra ulterior în societate este constituit de condițiile în care aceste persoane stau în penitenciare. Supraaglomerarea celulelor insalubre, chiar lipsite de lumină naturală de cele mai multe ori, afectează în mod direct sănătatea fizică și psihică a deținuților, condițiile fiind de cele mai multe ori inumane și improprii vieții. Prin lipsirea de aceste condiții minime, deținuților li se încalcă însuși dreptul la demnitatea umană, acumulând, în consecință, și mai multă frustrare, care se va reflecta ulterior în modul în care înțeleg să trateze societatea, privind-o direct răspunzătoare pentru tratamentul pe care l-au primit în perioada privării de libertate. Agresivitatea pe care unii dintre deținuți ajung să o manifeste ca urmare a frustrării acumulate prin nerespectarea drepturilor lor este de asemenea o problemă care nu poate fi tratată decât prin implicarea deținuților în programe de consiliere, menite să îi ajute în gestionarea unor astfel de comportamente, precum și în dezvoltarea de aptitudini de socializare care să contribuie la incluziunea lor ulterioară în cadrul societății. Participarea la evenimente culturale, artistice sau religioase poate să ajute deținuții la deprinderea unei atitudini diferite asupra mediului penitenciar, care să devină nu doar spațiul aferent executării unei pedepse, ci primul pas spre a percepe distinct societatea unde urmează să fie reintegrați ulterior eliberării.

Ca o concluzie preliminară a acestei analize, apreciem că, pentru asigurarea îndeplinirii scopului preventiv al executării unei pedepse privative de libertate, respectarea drepturilor persoanelor vizate are un impact semnificativ asupra modului în care aceste persoane primesc o șansă de a fi reabilitate, de a fi primite înapoi în societate și de a nu mai recurge la comportamente infracționale, deoarece *„penitenciarul poate fi considerat un ansamblu de reguli care stau la baza dezvoltării personale a individului pentru a fi redat societății astfel încât să nu mai comită infracțiuni”*⁵.

Continuăm, astfel, analiza legăturii de cauzalitate dintre nerespectarea drepturilor persoanelor private de libertate și dificultatea de a le asigura reinsertia în societate ca urmare a eliberării din penitenciar, prin prezentarea de propuneri de programe și activități care să contribuie la o reintegrare facilă a deținuților. Debutăm prin prezentarea principalelor probleme cu care se confruntă deținuții ulterior eliberării, și anume: dacă au început un proces de școlarizare în timpul detenției acesta este întrerupt odată cu reintegrarea în societate deoarece nu au

⁵ Respectarea drepturilor deținuților din perspectiva încheierilor judecătorului de supraveghere a privării de libertate, Silviu GHERGHELEȘ, în vol. Conferința Națională de Drept Execuțional Penal, ed. Hamangiu, 2024, p. 145.

posibilitățile financiare de a-și continua studiile; calificarea profesională din detenție nu are o aplicabilitate directă, deoarece nu își găsesc un loc de muncă în domeniul pentru care s-au pregătit; mai mult, nu au suport moral și financiar să facă o reconversie profesională într-un alt domeniu. Prin urmare, lipsa unui sprijin efectiv de reintegrare economică prin găsirea unui loc de muncă contribuie în mod indubitabil la aprofundarea ideii că fără o pregătire prealabilă a persoanelor private de libertate, încă din perioada încarcerării, pregătire care să aibă o continuitate și ulterior reîntoarcerii în societate, aceste persoane sunt lipsite în mod absolut de posibilitatea reală de a nu mai comite infracțiuni strict cu scopul de a se întoarce în detenție.

Astfel, oferirea posibilității directe de a munci are, de asemenea, efecte pozitive asupra păstrării integrității psihice și fizice a deținutului și a ideii că, odată ce va fi eliberat, va putea să aducă și un impact bun asupra societății. Un fost deținut reabilitat și reintegrat în câmpul muncii va ajunge să contribuie la plata taxelor către stat și, în acest mod, statul va recupera investiția pe care a efectuat-o în persoana deținutului prin implicarea acestuia în astfel de programare de formare și consiliere profesională. Aceste programe ar trebui structurate în funcție de abilitățile pe care deținuții le au, abilități care trebuie evaluate încă de la momentul încarcerării.

Spre exemplu, persoanele care ocupau o meserie calificată înainte de a se afla în detenție pot fi încadrate pentru a oferi cursuri de formare pentru alți deținuți în cadrul penitenciarului. Încadrarea treptată în muncă, în funcție de rezultatele obținute, de implicarea deținuților, le poate facilita deținuților încheierea de contracte de muncă ulterior eliberării, astfel încât aceștia să beneficieze de un loc de muncă imediat după părăsirea penitenciarului, deoarece „*eliberarea din penitenciar, deși apare ca o descărcare de presiunea acumulată în mediul închis de către condamnat, produce traume, de multe ori cel eliberat nemaifiind acceptat de familie, de vechiul anturaj, neavând un loc de muncă și mijloace de existență. În consecință, politica penală, bazată pe principiul umanismului sancțiunilor de drept penal, s-a orientat dinspre caracterul strict punitiv și retributiv al pedepsei închisorii spre funcția de reeducare și reintegrare a condamnatului în societate, urmărindu-se minimizarea efectelor negative ale trecerii bruște de la starea de libertate la cea de deținere și înapoi*”⁶.

Având în vedere lipsa de posibilități materiale cu care majoritatea deținuților se confruntă ulterior eliberării din penitenciare, o metodă de a asigura că revenirea în societate nu îi condamnă la a săvârși din nou o infracțiune pentru că nu au alte mijloace de subzistență, este ca din remunerația pe care o primesc în timpul detenției, un procent mai mare decât cel deja prevăzut de normele legale în materie să fie alocat fondului personal la care să aibă acces după eliberare, dacă îndeplinesc anumite condiții, spre exemplu: să se afle în căutarea unui loc de muncă sau, ca

⁶ *Evoluția instituției liberării condiționate*, dr. Edgar DUMBRAVĂ, în vol. Conferința Națională de Drept Execuțional Penal, ed. Hamangiu, 2024, p. 39.

urmare a obținerii unui loc de muncă, să îl frecventeze cel puțin 6 luni. În acest mod, stimularea pentru prevenirea recidivei este cu atât mai pregnantă în persoana fostului deținut, iar pe parcursul privării de libertate se asigură și o dorință mai crescută de a munci în rândul deținuților.

Un al proiect ce ar putea fi implementat de statul român pentru a contribui la reintegrarea în societate a persoanelor private de libertate ulterior eliberării din penitenciare este asigurarea sprijinului post-detenție prin Case de reinsertie socială. Astfel cum am arătat, este necesară o continuitate în ceea ce privește pregătirea pentru eliberare, doar în acest mod fiind posibile rezultatele pozitive. Prin intermediul acestor programe de sprijin, persoanele care nu au o locuință stabilă pot fi găzduite și li se poate acorda sprijin pentru a găsi un loc de muncă, dacă nu au reușit să obțină unul încă din timpul privării de libertate. Pentru a avea certitudinea că această strategie își aduce la îndeplinire scopul, ar trebui să existe un manager de caz la un număr de foști deținuți, care să aibă ca atribuții urmărirea evoluției personale a persoanelor încă din perioada încarcerată, cât și după eliberare. În această modalitate, în cazul în care programul nu reușește să obțină rezultate față de o anumită persoană, managerul de caz poate schimba strategia, discutând direct cu fostul deținut.

Mai mult, opinăm că menținerea contactului cu societatea contribuie la ameliorarea psihologică a comportamentului infracțional, pentru a oferi o finalitate completă perioadei sancționatoare a detenției. Prin lipsa posibilităților de a menține o legătură cu familia în timpul privării de libertate mai apropiată decât cea realizată prin intermediul vizitelor, facilitarea conectării cu realitatea din spatele gratiilor este dificil de realizat. Astfel, în ceea ce privește păstrarea legăturilor cu familia, se recomandă implementarea programelor pe bază de terapie de familie, cu scopul direct de a îmbunătăți aceste relații, dar și pentru a crește și dezvolta eficiența unei funcționări optime a deținuților în cadrul societății. Această formă de terapie ar trebui realizată în parteneriat cu psihologi terapeuți, fiind construită sub forma unor ședințe desfășurate în mod gradual, în diverse medii: începând cu ședințele din penitenciar, alături de un membru sau mai mulți membri ai familiei deținutului și, ulterior, în funcție de rezultatele obținute și având în vedere comportamentul general al persoanei private de libertate, prin permiterea de ieșiri în afara penitenciarului, împreună cu familia: în parc, la evenimente de familie precum serbări școlare ale copiilor.

În acest mod, relațiile de familie sunt reparate treptat și contactul dintre deținut și familia acestuia este gestionat de atenta și avizata supraveghere a unui psiholog terapeut. Includerea deținutului în viața de familie suplinesc în parte lipsa fizică constantă a acestuia și contribuie, în acest fel, la cultivarea sentimentelor de empatie. Chiar dacă persoanelor private de libertate le este recunoscut dreptul la vizită, de multe ori, acel timp nu doar că nu este suficient pentru a reconstrui legături poate deteriorate de perioada pe care deținutul a petrecut-o în

spatele gratiilor, dar este petrecut în general în spatele unui vorbitor, nu într-un mediu deschis, fapt ce nu permite o conexiune directă și profundă. Permiterea ieșirilor periodice alături de familie, în funcție de rezultatele obținute ca urmare a terapiei, cu titlu de bonificație, impulsionează și motivează deținutul să urmeze în mod constant aceste proiecte. Menținerea contactului cu societatea prin prisma familiei este poate cea mai benefică metodă de reintegrare socială, fiind cea care le permite o dezvoltare personală prin augmentarea atributelor lor pozitive în raport de comunitatea în care urmează să se întoarcă.

În ceea ce privește deținuții care sunt condamnați pentru săvârșirea unor infracțiuni contra integrității sexuale, includerea acestora într-un program specific, de consiliere, care să fie axat atât pe corijarea comportamentului deviant, cât și pe capacitatea de empatie față de victimă, de înțelegere a gravității și impactului faptelor, este de esența posibilității de reintegrare în societate. De altfel, programele de consiliere psihologică ar trebui construite în mod personalizat, pentru fiecare deținut în parte, în funcție de afecțiunile și traumele cu care acesta se confruntă, pentru a trata cauzele lor. Astfel, se asigură că posibilitatea de a recidiva și de a comite din nou o infracțiune, din aceeași sferă sau nu cu cele comise deja, poate să scadă, prin faptul că deținutul ajunge să aibă o percepție extinsă asupra impactului pe care o faptă infracțională îl are asupra societății.

Toate propunerile anterioare nu se pot realiza decât cu ajutorul statului, din partea căruia trebuie să existe o manifestare de disponibilitate pentru a face investiții și în ceea ce privește aceste persoane cărora, în momentul actual, la nivelul percepției generale, nu li se oferă șanse. Consecința directă a acestei atitudini sau, mai corect spus, a lipsei de atitudine vizavi de găsirea de soluții, este că statul eșuează în a-și îndeplini funcția preventivă pe lângă cea sancționatoare a unui comportament infracțional. Dacă se încearcă doar tratarea efectelor unui astfel de comportament, fără a trata cauza lui, inevitabil, aceste persoane nu vor mai părăsi niciodată sistemul penitenciar, revenind ca urmare a recidivei acolo unde ajunge să le fie cel mai bine. Statul ajunge astfel să investească mai mult, într-un mod eronat, fără să obțină de fapt rezultatele ce ar trebui urmărite, anume reintegrarea acestor persoane. Astfel, *„accentul răspunsurilor justiției penale ar trebui mutat de la impunerea de pedepse și izolare la investiții în strategii pe termen lung pentru prevenirea criminalității, reabilitare, justiție restaurativă și reintegrare socială, cu accent pe cei mai vulnerabili”*⁷.

În concluzie, apreciem că este absolut necesară o reformă totală în modalitatea în care statul român înțelege să abordeze o strategie privind reintegrarea socială a deținuților. Sistemul actual are nevoie de proiecte concrete, cu implementare directă, deoarece doar concursul statului poate ajuta la obținerea rezultatului final urmărit, și anume depășirea rezultatelor abstracte, existente doar pe hârtie.

⁷ *Common Position on Incarceration*, United Nations System, 2021, p. 9, accesat la 30 iunie 2025: https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/nelsonmandelarules-GoF/UN_System_Common_Position_on_Incarceration.pdf.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:**I. LEGISLAȚIE**

- Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal;
- Regulamentul de punere în aplicare a Legii nr. 254/2013.

II. DOCTRINĂ ȘI ARTICOLE DE SPECIALITATE

- *Psihologie judiciară*, T. Butoi, ed. Solaris Print, București, 2009;
- *Respectarea drepturilor deținuților din perspectiva încheierilor judecătorului de supraveghere a privării de libertate*, Silviu GHERGHELEȘ, în vol. Conferința Națională de Drept Execuțional Penal, ed. Hamangiu, 2024;
- *Evoluția instituției liberării condiționate*, dr. Edgar DUMBRAVĂ, în vol. Conferința Națională de Drept Execuțional Penal, ed. Hamangiu, 2024.

III. RESURSE ONLINE

- *Common Position on Incarceration*, United Nations System, 2021, p. 9, disponibil la: https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/nelsonmandela-rules-GoF/UN_System_Common_Position_on_Incarceration.pdf.